MAANDBLAD No. 5 WIJNMAAND 1936

DE WOLFSANGEL

STRIJDBLAD VOOR NEDERLANDSCH VOLKSBEWUSTZIJN

ONDER LEIDING VAN Mr. H. REYDON, OUDEGRACHT 194, UTRECHT

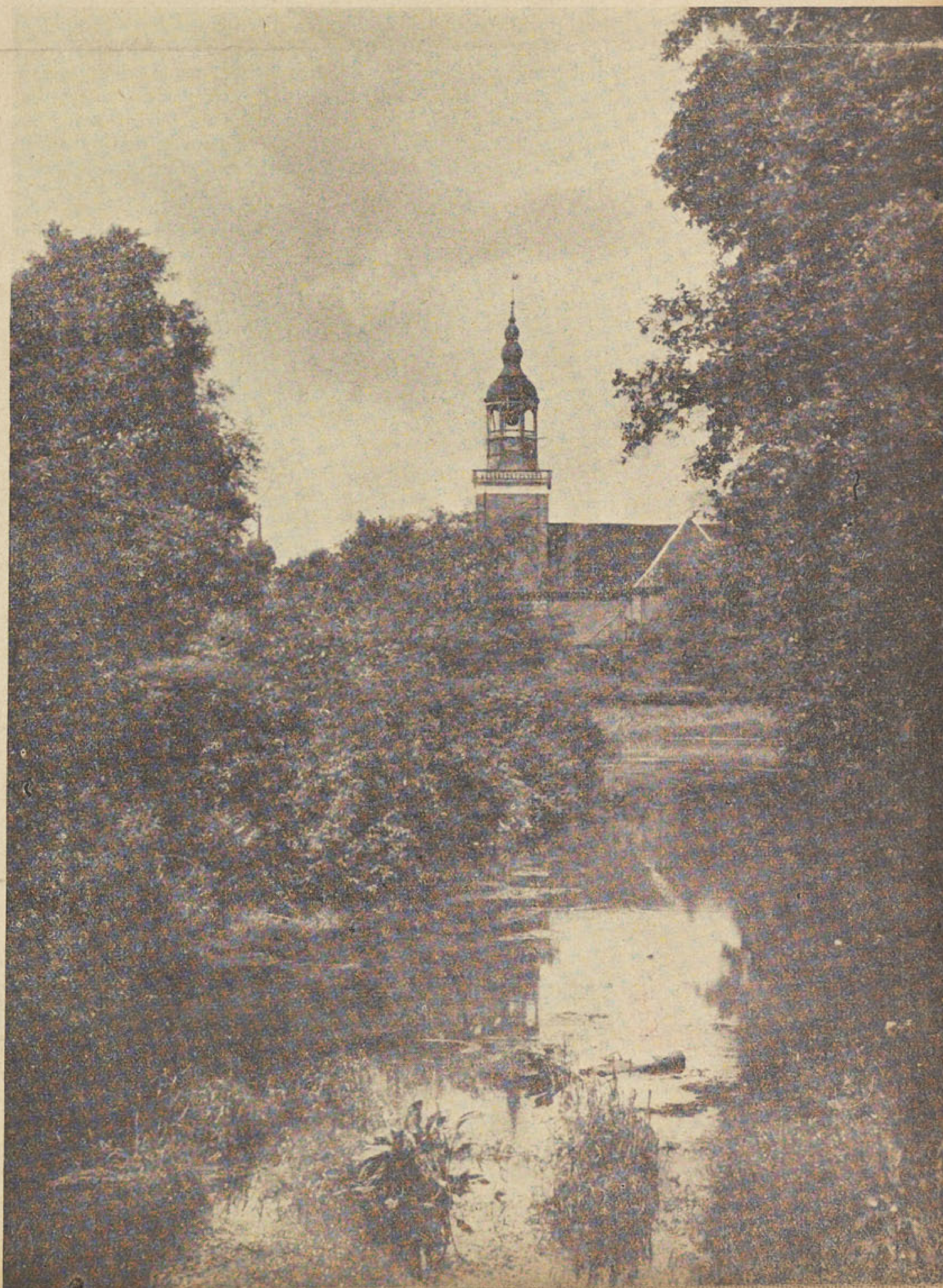
UITGAVE - NENASU - POSTBUS 74 - OUDEGRACHT 194 - UTRECHT
ABONNEMENTEN F 1.50 PER JAAR (F 0.75 PER HALF JAAR) LOSSE NUMMERS 15 CENT
GIRO 207915 t. n. v. VOLK EN VADERLAND - ADVERTENTIETARIEVEN OP AANVRAAG

Het andere Twenthe

In de vorige eeuw, toen techniek, verkeer en industrie groote veranderingen in het maatschappelijk leven brachten, heeft het karakter van sommige deelen van ons land sterk den invloed ondergaan van die veranderingen. Tot dien tijd zeer afgelegen streken werden eensklaps ontsloten en ontwikkelden zich daardoor op een nieuw gebied. Gaandeweg leek het wel, alsof zoo'n streek vóór de 19e eeuw woest land was geweest, zoo sterk werd het nieuwe op den voorgrond geschoven. De echt 19e eeuwsche bewondering voor materieelen vooruitgang droeg er veel toe bij, dat de juiste kijk op de verhoudingen vertroebeld werd.

Een van de streken, die het meest het slachtoffer werden van deze eenzijdigheid, was Twenthe.
„Het land van katoen en heide", wordt Twenthe graag genoemd bij feestelijke bijeenkomsten en herdenkingen. Deze naam wekt dan twee gedachtenbeelden bij de aanwezigen. Een beeld van het Twenthe, zooals het voor de 19e eeuw geweest zou zijn: een land van armoedige heidebewoners, achterlijk en lomp. En een beeld van het 19e eeuwsche Twenthe: katoenindustrie, fabrieken, fabriekssteden en verlichte begrippen. De heide vertegenwoordigt cultuurloosheid, de katoen brengt de beschaving.
Deze voorstelling is door en door onjuist. Twenthe is een land met een overoude boerencultuur, waarvan de bewijzen ieder terstond opvallen, die even zijn neus buiten de fabriekssteden steekt. Wie, die nevenstaande foto ziet, denkt daarbij aan katoen en heide? Wie, die afgaat op de leuze „katoen en heide" zou raden, dat deze foto een landschapsbeeld in Twenthe weergeeft?
Dit is het groote nadeel van de vorige eeuw geweest, dat zij door het vele nieuwe dat zij bracht, voor het oude blind maakte. Dat oude echter is het echte. Het is de vrucht van tallooze eeuwen Twentsch volksleven, waarin de volksziel zich rustig en ongestoord kon uiten. Het nieuwe Twenthe is voor een groot deel onecht; het mist het karakteristieke, het volkseigene. En toch — heelemaal kon ook het nieuwe het Twentsche volkskarakter niet onderdrukken; ook in de nieuwe levensvormen wist dat zich hier en daar door te zetten.
Want men kan een volk wel tijdelijk onder den voet loopen, maar een gezond levenskrachtig volk richt zich weer op en zet zijn eigen aard altijd weer door. En daartoe vindt het de kracht juist in wat er overbleef uit den tijd, toen het nog geheel zichzelf was. Het verleden van ons volk is geen wetenschappelijke merkwaardigheid of voorwerp van liefhebberijen, maar krachtbron voor de toekomst.

„DONDERKEILEN"

Een lezer van De Wolfsangel, zoon van een oud geslacht van Veluwsche boeren en opgegroeid in een tijd, toen de oude zeden en gebruiken op de Veluwe bij den boerenstand nog in zwang waren, vertelde onlangs een kleine herinnering uit zijn jeugd.

„Op een keer", zoo zei hij, „was ik bij een boer op het erf, waar een door den bliksem getroffen boom stond. Natuurlijk bekeek ik dien boom en vroeg hoe die zoo verminkt kwam.
Het antwoord was: „Die boom, jongen, daar is een bijl doorheen gegaan".
Van dat antwoord begreep ik toen niets. Maar ik kreeg geen naderen uitleg. „Daar is een bijl doorheen gegaan. Dat zul je later wel begrijpen. Meer zeg ik niet". Dat was alles wat ik te weten kwam.
Nu weet ik wel wat hij bedoelde."
Zoo ongeveer luidde de jeugdherinnering van dezen Veluwnaar.
Deze gebeurtenis maakte een diepen indruk op hem, omdat hij op dat oogenblik als kind bewust kwam te staan tegenover wat er toen — wellicht een goede dertig jaar terug — nog zoo sterk leefde in ons boerenvolk: de Germaansche overlevering. Wat hij toen niet begreep, omdat hij als kind nog geen deel had aan wat de ouderen dachten en kenden, is hem op ouderen leeftijd duidelijk geworden.
Hij heeft toen begrepen, dat de uitdrukking: „daar is een bijl doorgegaan" in het oude Germaansche volksgeloof wortelde. Thor of Donar, de god van den zomer, van den zomerschen zonnegloed, die het graan doet rijpen, maar ook van de zomersche onweders, die den oogst bedreigen, slingerde naar oud-Germaansch geloof den bliksem als een strijdbijl. Zijn bijlworp scheurde den getroffen boom uiteen. Wie het wagen zou diep onder dien boom te graven, zou den bijl kunnen vinden, zoo meenden de Veluwsche boeren nog eeuwen na de invoering van het Christendom.
Wat aan dit voortlevend geloof aan Thor's bijl steun gaf was het feit, dat men soms bij het graven in den heidegrond werkelijk op een steenen bijl stuitte. De boeren op de hooge zandgronden in het Oosten van ons land wisten niet, wat wij weten: dat deze bijlen door hun eigen voorouders uit vuursteen geslagen zijn en aan hun dooden meegegeven in het graf. Zij vonden bij het spitten of ploegen een steenen bijl en zagen daarin de bevestiging van wat zij van hun vaders en grootvaders hadden gehoord over Thor, den beschermer van den boer en diens arbeid. Waar zij in de heide zoo'n steenen bijl vonden was blijkbaar Thor's bliksem eenmaal ingeslagen. Zij noemden deze bijlen „donderkeilen" en stopten ze vaak ter afwering van den bliksem in het rieten dak van hun huis.
In hun eenvoudig geloof waren deze boeren wijzer dan een tegenwoordig geslacht, dat zeer natuurwetenschappelijk verklaart, dat de bliksem in den boom is geslagen en met deze mechanische verklaring meent alles gezegd te hebben. De Veluwsche boer, die niet meer wilde zeggen dan dat een bijl door den boom was gegaan, stond met innerlijken eerbied tegenover de goddelijke kracht, waarvan hij zich bij al zijn arbeid afhankelijk wist. Zijn verklaring was afdoende, voor wie evenals hij zich bewust was van het bestaan van hooger macht. Wie buiten deze boersch-religieuze levensbeschouwing stond of — als kinderen — deze nog niet kon bevatten, moest verder maar zijn mond houden.
Deze levensbeschouwing der Germaansche boeren ligt nu overal ten grondslag aan allerlei volksgebruiken, die men meestal samenvat onder den Engelschen naam van „folklore" of „volkskunde". Men verzamelt en bestudeert tegenwoordig deze uitingen wetenschappelijk, zooals men insecten of negerkunst wetenschappelijk onderzoekt. De beoefenaars der zgn. volkskunde zien er ook niet veel meer in dan een verzameling van merkwaardige gebruiken, goed om ter opluistering van een feest van „Vreemdelingenverkeer" te dienen. Men „vertoont" een Achterhoekschen boerenbruiloft, een „boerendans" en een boerenbegrafenis of een schuttersfeest en voelt zelf niet, hoe men zich misdraagt. Deze oude boerenzeden en boerenoverleveringen zijn geen publieke vermakelijkheid. Zij zijn, waar zij nog werkelijk leven, uitingen van de gemeenschappelijke wereldbeschouwing eener gemeenschap. Zij zijn een stuk Germaansch gemeenschapsleven, dat nog overeind staat en ons toont, hoe het voorheen overal was waar Germaansche volken leven. Als zoodanig openbaren zij ons de ziel van ons eigen volk en dus van elk onzer. De zelfkennis,

Boven: vuursteenen bijl uit Haule (Fr.) Lengte 16,3 c.M.

Onder: hoornsteenen werkbijl, gevonden in de Tjonger of Kuinder in de gemeente Schoterland. Lengte 18,5 c.M.

Afb. uit Boeles, Friesland tot de Elfde Eeuw.

Boven: strijdbijl, gevonden onder Steenwijk.
Lengte 19,5 c.M.

Onder: strijdbijl, gevonden onder Nijega in de Eester- of Gaasterzanding. Lengte 15,1 c.M.

Afb. uit Boeles, Friesland tot de Elfde Eeuw.

die wij uit de kennis van ons voorouderlijk leven opdoen, kan ons tot richtsnoer dienen bij de oplossing van de vraagstukken, waarvoor wij ons als volk in dezen tijd gesteld zien.
In de zeden en opvattingen van ons voorgeslacht ligt diepe levenswijsheid van eeuwen. Naarmate wij er met meer liefde en begrip in doordringen, worden wij bekwamer tot onze eigen levenstaak ten dienste van ons volk.

HET AARDE-WOUD

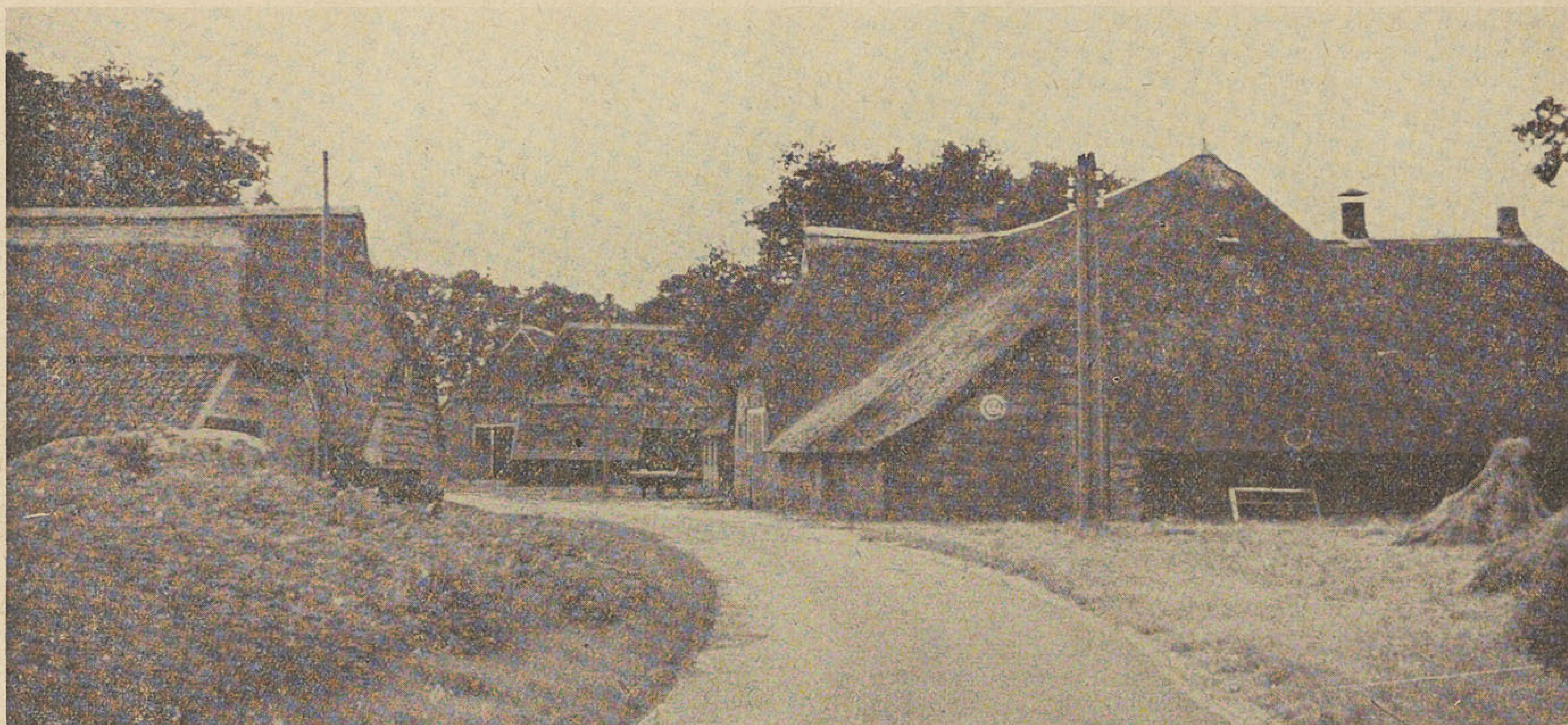

In het Haagsche Bosch.

Door de geheele oude duinstreek van Holland en op de daarachter gelegen geestgronden treft men nog talrijke sporen aan van een grooten woudrijkdom, die voor eeuwen deze landstreek moet hebben gekenmerkt. Men vindt de herinnering hieraan niet slechts terug in de schamele boschresten, die voor de bijl en de ploegschaar van den Hollandschen landbouwer zijn gespaard gebleven. Neen, ook midden in het cultuurland, meer oostwaarts in de veenderijen, stuit men vaak dieper in den bouwgrond op boom- en wortelresten, waaruit de vroegere omvang van het oude Hollandsche woud wel blijkt. De beteekenis van dit woud voor de toenmalige bewoners klinkt nog zwak na in plaatsnamen als het oude Honsholte — nu Hontsholredijk — in het Westland, in Voorhout (Forenholte), in Noordwijkerhout, in Aerdenhout en tenslotte in de naam van het graafschap zelve, in Holland = houtland.
Rangschikken wij deze herinneringen uit onze taal en onze vondsten in den bodem, dan kunnen wij vaststellen, dat het oude woud zich in den aanvang onzer jaartelling en nog lang na dien heeft uitgestrekt vanaf den toenmaligen Maasmond — Masemude — bij Monster en Terhei tot in Kennemerland, waar men nu Alkmaar aantreft, bij de oude Rekere. Noch uit deze taalherinneringen, noch uit de bodemvondsten blijkt echter hoe groot wel de beteekenis is geweest, die dit woud voor de bevolking van Holland heeft gehad. Een beteekenis, niet in de eerste plaats van materieelen aard als „houtleverancier", zooals de moderne, rationalistische beschouwingswijze van ons volksverleden maar al te graag aanneemt, in navolging van de latijnsche schrijvers over de romeinsche vloten, die hier werden uitgerust voor de overtochten naar Brittannië.
Want met dezen hoezeer ook belangwekkenden scheepsbouw had de Germaansche boer, die hier leefde, niets te maken. Dit waren ondernemingen van vreemdelingen, van indringers, die weliswaar plaatsvonden o p onzen Nederlandschen bodem, maar die, ingegeven door een latijnsch-imperialistischen machtswellust, volkomen vreemd waren aan de wondere krachten, welke door de eeuwen heen ons volksleven bovenal hebben bepaald; de krachten, die ook nu nog altijd opwellen uit de harmonie tusschen mensch, bodem en landschap bij alle germaansche stammen.

De beteekenis van Holland's woud voor den Hollandschen mensch is bovenal van religieuzen aard geweest.
Want in zijn volle uitgestrektheid was dit woud gewijd aan de Aarde, vereerd in de godin, die de niet-begrijpende Romeinen Dea Arduina noemden, zooals wij dat op een te Voorburg gevonden munt lezen, doch die in het leven van den Germaanschen mensch roerend eenvoudig haar eigen, nog altijd bestaanden naam droeg: Arda = Aarde, terwijl het aan haar gewijde woud eveneens eenvoudig het Aarde Woud heette.
In dit woud had de Germaansche boer zijn heiligdommen, gewijd aan Wodan, aan Freia, aan Thor, maar het was toch bovenal het groote Woud van Moeder Aarde.
In een enkele plaatsnaam, als Aerdenhout, leeft de herinnering hieraan nog voort, evenals in een enkel, nu onbegrepen volksfeest, als hartjesdag (Hertha-Aarde-dag) te Amsterdam.
De Amsterdamsche volksoverlevering wil, dat op Hartjesdag oudtijds de Amsterdammers één dag vrij mochten jagen in de grafelijke wouden van Holland. In deze overlevering schuilt echter een nog oudere overlevering: dat eenmaal in het jaar, op een dag in Augustus, het volk van Holland naar het groote woud trok om daar aan de Aardgodin zijn vereering te brengen. Toen in den christelijken tijd deze heidensche vereering was verboden, bleef het volk naar het oude heilige woud trekken. Maar nu heette het: om gebruik te maken van een door den graaf van Holland geschonken jachtrecht.
Ook van die oude Amsterdamsche Hartjesdag is nu niets meer over dan wat straatrumoer. Merkwaardig is alleen, dat het aanleggen van groote vuren, wat wij bij verschillende oud-germaansche feesten kennen, stand heeft gehouden, al geschiedt dat dan nu nog slechts door kinderen op straat om politie en brandweer te hinderen .
Van het oude woud van Holland zijn ook nog slechts resten over.
Van die resten zijn dan de belangrijkste de Aerdenhout bij Haarlem, het Haagsche Bosch ('s-Graven Holt — 's-Graven Hout), de Haarlemmerhout en het Alkmaarsche Bosch, terwijl nadat de groote samenhang van het Aarde Woud reeds was verbroken nog zijn verdwenen en overgegaan in cultuurgrond: het Westlandsche bosch van Hontsholte, het „Woud zonder genade", dat waarschijnlijk aan den Rijn bij Leiden lag en het Schakerbosch (lat. Sacrum nemus), waaraan de herinnering nog voortleeft in een boerderij van dien naam onder Voorburg.
Maar juist omdat er nog slechts zoo weinig over is, is het ook eisch, dat deze weinige resten van het Hollandsche Aarde Woud bewaard en beschermd blijven en dit niet slechts, omdat die laatste Hollandsche bosschen „zoo mooi" zijn, ook niet enkel uit nuchtere overwegingen van sociale noodzaak als „longen van een groote stad", maar bovenal uit een volksch zelfbewustzijn, uit de bewuste bezinning dus op den eeuwigen samenhang tusschen mensch, bodem en landschap in verleden, heden en ook in de toekomst.

Een Saksische Erfhoeve

Op de grens tuschen Drenthe en Overijssel stroomt een riviertje, de Reest genaamd, waaraan Avereest is gelegen. Iets ten Oosten van Avereest, aan den weg van Balkbrug naar Zuidwolde, vrijwel aan den oever van het riviertje de Reest, vindt men op de kaart den naam „Den Kaat".

Omringd door hooge eiken staat hier, te midden der lage landen langs den Reestoever en der ontgonnen veenen, op iets hooger gelegen grond een groote oude boerderij, omringd door tal van bijgebouwen. Bemoste rieten daken hangen laag over de muren. Donderbezems op den nok en de vorm der daken geven reeds dadelijk den indruk, dat hier een boerengeslacht woont, dat met de oude zeden vertrouwd is en ze in eere houdt.

Loopt men tusschen de aan beide zijden van den weg verspreide gebouwen door, dan valt het eigenlijke woongedeelte op door zijn ietwat anderen bouw. Het vertoont de bouworde, die men in de noordelijke provinciën algemeen bij dorpshuizen ziet, al ligt het ook met een stal onder één rieten dak. Een zijgevel bevat een kunstig bewerkt muuranker, dat het jaartal 1802 vertoont. De deur bevestigt door zijn namaakklassieke stijlen, dat er in dien tijd aan het huis verbouwd is. Boven de deur staat naar goed-Germaansche zede de levensboom en daarboven de naam : Den Kaat. Drie linden beschutten de woonvertrekken tegen de zon, zooals wij dat bij Saksische boerderijen meestal zien. Boven andere deuren vinden we de ng-rune.

Het achter de woonvertrekken liggende gedeelte van het hoofdgebouw — thans veestallen — was vroeger woonruimte. Er zijn later door ingemetselde muren kamers in afgescheiden, maar oorspronkelijk was het een zgn. „lös hoes", de oudste Saksische huisvorm, waarbij menschen en vee onder één dak verbleven. Dit is de oorspronkelijke vorm van het Germaansche huis : het lange rechthoekige huis met den ingang aan de smalle zijde.

Het goed Den Kaat is overoud. Reeds meer dan 500 jaren geleden wordt het vermeld. In schattingslijsten van 1384 vindt men reeds een Wolter ten Coete genoemd.

Het goed zelf komt ook voor in de schattingslijsten voor de in Overijssel op te brengen belastingen bij de huldiging van Utrechtsche bisschoppen, welke lijsten op het gemeente-archief van Kampen worden bewaard. Zoo vindt men op de lijst, vervaardigd in 1433 ter gelegenheid van de huldiging van Rudolf van Diepholt als bisschop onder het hoofd „Die buerschap van Overryst" (thans Averreest geheeten) :

Item tguet ten Kate ende Evert 5 schilden

Op de lijst, vervaardigd in 1457 bij de „vrolicke inkompst" van bisschop David van Bourgondië wordt wederom vermeld :

Item tguet ten Kotte 5 schilden

De lijst van 1474 noemt het „dat guet ten Koete".

De spelling van den naam verandert nogal eens in den loop der tijden. Aan de hand der vermelding in buurschap en mark en door de erfopvolging, die uit tal van bescheiden gevolgd kan worden, kan men de lotgevallen van het goed Den Kaat eeuwenlang nagaan. En nu is het belangwekkende, dat dit goed Den Kaat reeds meer dan 500 jaar in het bezit van hetzelfde geslacht is gebleven en nog heden door ten Cate's wordt bewoond. Wij hebben hier te doen met een echt-Germaansche erfhoeve, die eeuwenlang een Germaansch boerengeslacht heeft in stand gehouden. Het geslacht is gegroeid en heeft zich over het geheele land verspreid : in Gelderland, Friesland, Holland, ja zelfs in de koloniën vindt men zijn leden. Zij hebben allerlei andere beroepen gekozen en de familieband is losser geworden. Maar nog steeds zitten ten Cate's op de oude erfhoeve, als een levend voorbeeld van de gezonde levenskracht van Germaansch boerenbloed.

Hoe is het mogelijk, dat bloed en bodem zóó vast vergroeid kunnen zijn, dat de lotgevallen van eeuwen beiden niet van elkaar konden scheiden? Om dat te begrijpen moet men weten, welke plaats de erfhoeve in de Germaansche wereldbeschouwing inneemt.

Naar overoude Germaansche opvatting is de grond geen koopwaar, maar levensgrondslag van het uit geslachten opgebouwde volk. Wij vinden dan ook aanvankelijk bij de Germaansche boerenvolken een indeeling van het volk in geslachten, die zich groepeeren om een groote hoeve. Zulk een groote hoeve, welke wel een 100 tot 150 H.A. akkerland omvatte, benevens aandeel in den gemeenen woesten grond, werd met een „acht-spannige ploeg" bewerkt. De hoeve was het onvervreemdbaar eigendom van het geheele geslacht; het hoofd van het geslacht had wel het bestuur en beheer, maar niet het beschikkingsrecht. Heel het geslacht was voor zijn levensonderhoud op den gemeenschappelijken arbeid op de erfhoeve aangewezen en allen waakten voor de instandhouding van het goed, zooals zij waakten over de instandhouding van het geslacht en de zuiverheid van het bloed.

Later, in den tijd dat met de invoering van het Christendom volksvreemde Latijnsche opvattingen doordringen, wordt de sterke band, die de geslachten bijeenhoudt, losser. De groote hoeven worden gesplitst in kleinere familiehoeven, met een gemiddelde grootte van 30—40 H.A. bouwland, die te bewerken waren met een „tweespannige ploeg". Aanvankelijk echter houden deze kleinere erfhoeven hun oude plaats in het volksleven : zij houden evenals de oude groote hoeven het karakter van onvervreemdbaar erfgoed der familie, van Gods- of zonneleen.

Wanneer onder de Frankische keizers het leenstelsel opkomt, gelden deze erfhoeven als „allodiaal". Zij zijn, wat de verlatijnschte Franken noemen: een „allodium", een vrij eigen goed; geen leengoed dus, niet „feodaal". In dit woord „allodium" vindt men een heel oud Germaansch woord terug, dat thans nog in Noorwegen in den vorm „odel" voorkomt (Zweedsch odal, Angelsaksisch othel, ethel,) met dezelfde oeroude beteekenis van erfgoed. Wij hebben dit woord in de woorden „edel" en „adel" bewaard. Want er is naar oud-Germaansche opvatting maar één adel: de vrije boer op zijn onvervreemdbaar erfgoed.
Het goed Den Kaat nu is een dergelijke oud-Saksische erfhoeve. In het „Boeck van vrijwillige acten en jurisdictiën des Schoutamptes Ommen en Den Ham" wordt het in een acte van 1688 genoemd: „een vrij allodiaal ende onbeswaert erve". In een andere acte wordt het vermeld als: „het tweeploegde Erve Ten Kate".
Het bezit van het goed heeft ook thans nog ongeveer den omvang van een dergelijk „tweeploegd erve" n.l. ongeveer 50 H.A.
Deze erfhoeven („volle erven" worden zij vaak in markeverband ook genoemd") hadden aandeel in de gemeenschappelijke gronden en rechten der mark: in bosschen, heiden en gemeene weiden. Zoo had het erve Den Kaat aandeel in de nabijgelegen mark van Arriën. In het markeboek van Arriën vindt men dan ook telkens ten Kate's vermeld, b.v.:

> „op de Holtsprake (de markevergadering) dezer Marke op 7 Aug. 1645 is mede geresolveert, dat de sake tegens die van Oosterhuysen ende Ten Cate in de naastvolgende bijeenkomst ofte bij de bequaemste gelegenhyt zal worden bij de hant genomen".

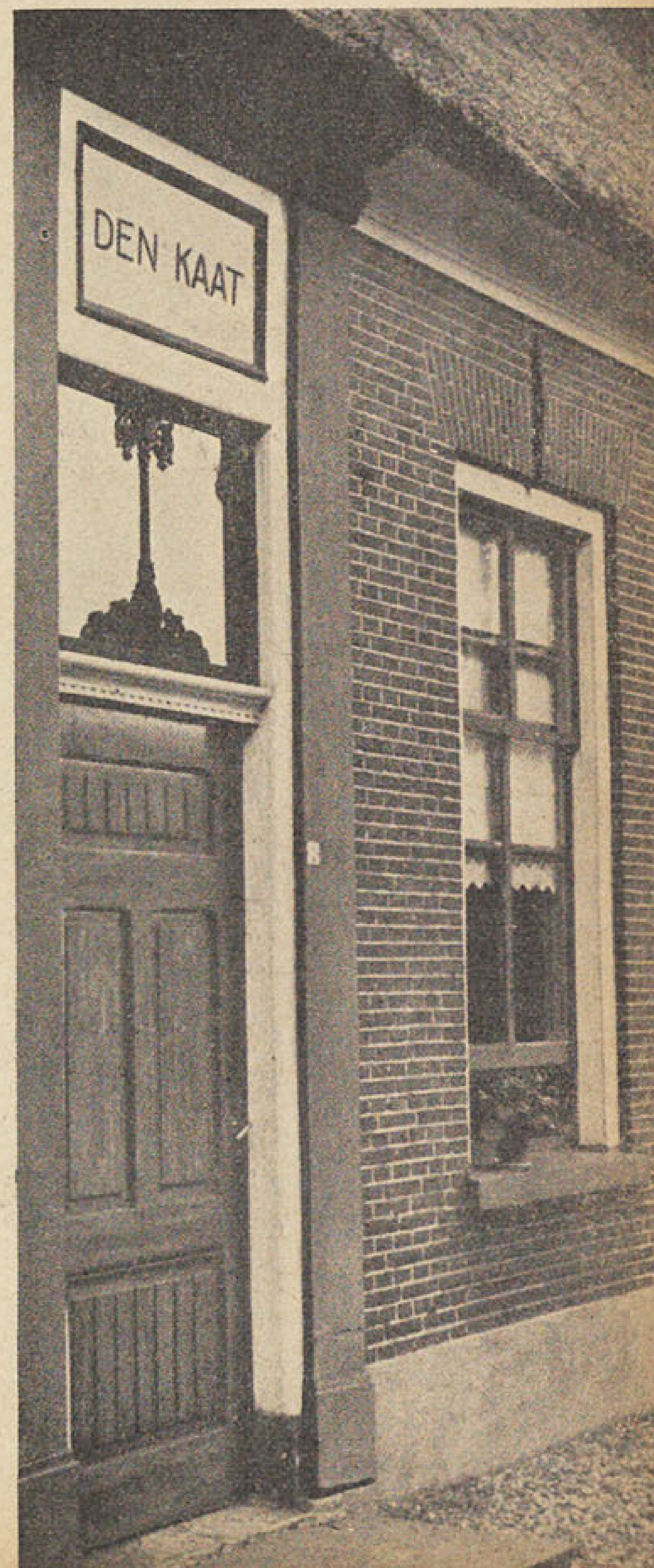
Deze Germaansche instelling der erfhoeven werd door verschillende invloeden langzamerhand ondermijnd. De hoofdoorzaak was de ondermijning der Germaansche wereldbeschouwing. De invoering van het leenstelsel en van het Romeinsche recht — vooral van het Romeinsche erfrecht — alsmede het gebruik der testamentaire beschikking ten gunste der kerk, waartoe een vrij beschikkingsrecht over het familiegoed werd ingevoerd ten nadeele van de leden der familie en in strijd met het Germaansche rechtsbewustzijn, werkte noodlottig. Maar hoewel kerk en staat beiden in deze streken den vrijen Germaanschen boerenstand neerdrukten in dienstbaarheid en hoorigheid, bleef in het Noorden van ons land een eigengeërfde boerenstand zich niettemin handhaven. Ook toen het oud-Germaansche erfrecht zich officieel niet meer kon handhaven tegen het Romeinsche recht, wist de boer zich te behelpen. Men maakte gebruik van allerlei bezwarende bepalingen en zgn. fidei-commissen om het goed onverdeeld in het geslacht te houden en daarmee het voortbestaan van het geslacht op den oereigen bodem naar voorvaderlijke zede te verzekeren. Zoo vinden we b.v. ten aanzien van het goed Ten Kate in een testament van 22 October 1722 de volgende bepaling:

> „na doode van hem sullen syne na te latene goederen voor het geheel aan syn soon verblyven, mits hiervan sullende hebben uit te keeren aan syn vier susters en broers ieder 2000 caroliguldens en een koe, een bedde met toebehoor en een kiste. Bovendien aan ieder hunner een vereringe van 50 guldens. By siekte of sugtigheid bedingen deselve, so lange ongetrouwt syn, een vryen toegang in het ouderlyk huis en aldaar naar 's huis vermogen te worden onderhouden".

De vader, die aldus beschikte had dertig jaar tevoren op dezelfde wijze weer het bezit der hoeve verworven.
Ook dit is weer oud-Germaansch: een zoon neemt de geheele erfhoeve over. Uit het vermogen krijgt hier elk der andere kinderen een uitzet, terwijl zij bij tegenspoed niet aan hun lot overgelaten worden, maar op de hoeve terug kunnen keeren en daar voor broodsgebrek gevrijwaard een onderdak te vinden. Het familiegoed is er immers om de leden der familie te onderhouden.
Wij hebben een vluchtigen blik geworpen op de geschiedenis van een oud-Saksische erfhoeve en het daarmede verbonden geslacht. In den nacht der eeuwen verliest zich de aanvang van den draad, die in onzen tijd nog wordt voortgesponnen. Altijd nog leven er leden van dit overoude boerengeslacht als levende bewijzen van de oerkracht, die er schuilt in de Germaansche wereldbeschouwing met haar twee grondslagen: de bewaring van het gezonde bloed op den onvervreemdbaren bodem. Wij hebben iets van de wortels van den levensboom van ons volk bloot gelegd en gezien, hoe zij zich in den

bodem vertakken en er de levenssappen aan ontleenen, die den boom sterk en groot hebben doen uitgroeien. Boven de deur van de oude hoeve Den Kaat staat deze boom zinnebeeldig; rondom Den Kaat ruischen de oude eiken, die den Germaanschen volken van ouds heilig waren. Beschermend strekken zij hun takken over de oude erfhoeve. Wanneer op vele zulke erfhoeven weer sterke boerengeslachten zullen zitten, zal de toekomst van ons volk in lengte van dagen verzekerd zijn.

IETS OVER SIKKELS

Wanneer twee menschen door het bouwland loopen, zien zij niet beide hetzelfde. Het kan gebeuren dat de één naar het graan ziet en opmerkt, dat de oogst goed zal zijn, terwijl de ander een landschap in zich opneemt: akkers onder een wijden hemel. Het kan dan gebeuren, dat de een denkt aan graanprijzen en de ander aan een gedicht. Maar het een behoeft het ander niet uit te sluiten; integendeel, dezelfde akkers kunnen velerlei gedachten oproepen en naarmate wij zelf rijker zijn in ons gemoed en rijker aan kennis, zullen de dingen om ons heen ons meer te zeggen hebben. Volksbewustzijn willen wij daarom wekken, ook in de kleine dingen.

Het is Oogstmaand en wij loopen weer langs dezelfde akkers: de boeren hebben de zicht te voorschijn gehaald en het rogmaaien is begonnen. Maaien is mannenwerk — van oudsher, al werken de vrouwen ook mee bij het rogbinden en hooischudden. Op IJsland in den vóórchristelijken tijd zien wij dezelfde werkverdeeling als heden ten dage bij ons.

Het is een schoon gezicht; het lijkt zoo eenvoudig, en toch is het eens uitgevonden. Van ouder op ouder hebben onze boeren zoo gemaaid. Wel zien wij op Middeleeuwsche afbeeldingen een verschil: de aren werden afgeslagen, maar het meeste stroo bleef staan. Op bijgaande afbeelding zien wij hoe in het Noorden nog op de oude wijze gemaaid wordt, door de halmen met de linkerhand te vatten en dan af te slaan.

Maar waar komt dan de zicht vandaan? Wij herinneren ons dat het officieele woord „sikkel" is en dat dit woord afgeleid is van het latijnsche „secula". Op dien grond wordt gezegd: onze voorouders zullen het maaien met de sikkel wel van de Romeinen geleerd hebben. Op school leerden wij, dat met het gereedschap de naam werd overgenomen en dat dus gereedschappen, welke een verbasterde latijnsche naam hebben, door de Romeinen zijn ingevoerd, want anders had dat voorwerp een germaansche naam moeten hebben. Dat klinkt dan allemaal heel aannemelijk en gaat toch niet altijd op — ook in dit geval niet, want de ontwikkeling van de sikkel laat zich in Noord-Europa minstens over 5000 jaren, van den steentijd af, nagaan; dus vanaf een tijd, toen de voorouders der latere Romeinen nog niet eens in Italië woonden.

Afb. 2. laat een bijzonder mooi behouden sikkel uit Jutland zien, uit den tijd toen nog geen metaal bekend was. Het is een stuk vuursteen met een scherpen kant, gevat in een houten steel .

Afb. 3 geeft ook een vuursteenen sikkel weer; deze is echter zorgvuldig bewerkt. Ook deze behoort waarschijnlijk nog tot den steentijd, is dus minstens 4000 jaar oud. Het eerste bewerkte metaal was het koper, maar al spoedig kwam het brons in gebruik en het behoeft niet te verwonderen, dat er vele bronzen sikkels gevonden zijn, want brons vergaat niet zoo spoedig als het latere ijzer .De oudste bronzen sikkels hadden een knop, waarmee zij aan het hout bevestigd werden; de latere een gat. Uit den ijzeren sikkel zou zich later de zeis ontwikkelen.

Maar indien de sikkel dan oud-inheemsch is, vanwaar dan die latijnsche benaming? Dat kwam zóó: In den romeinschen tijd werden door handelaren goedkoope sikkels van romeinsch fabrikaat ingevoerd, en deze kregen den latijnschen naam.

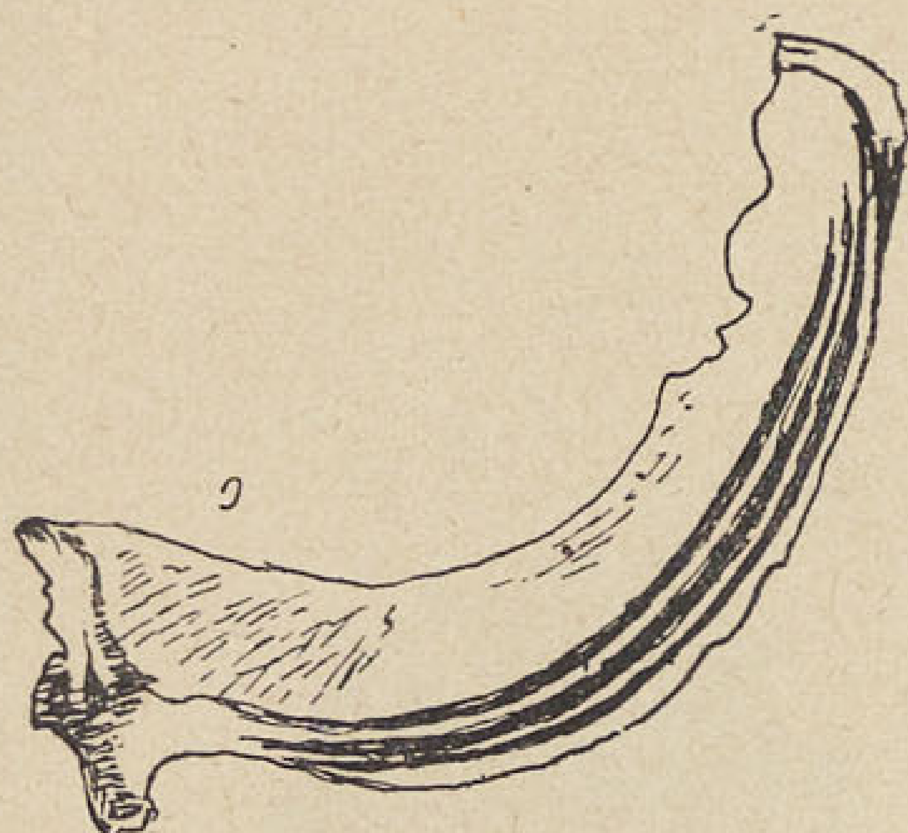
Onze woorden zicht (voor graan) en zeis (voor grasmaaien) zijn germaansch en stammen van hetzelfde woord af, maar de beteekenis schijnt onzeker, want in het Mid-

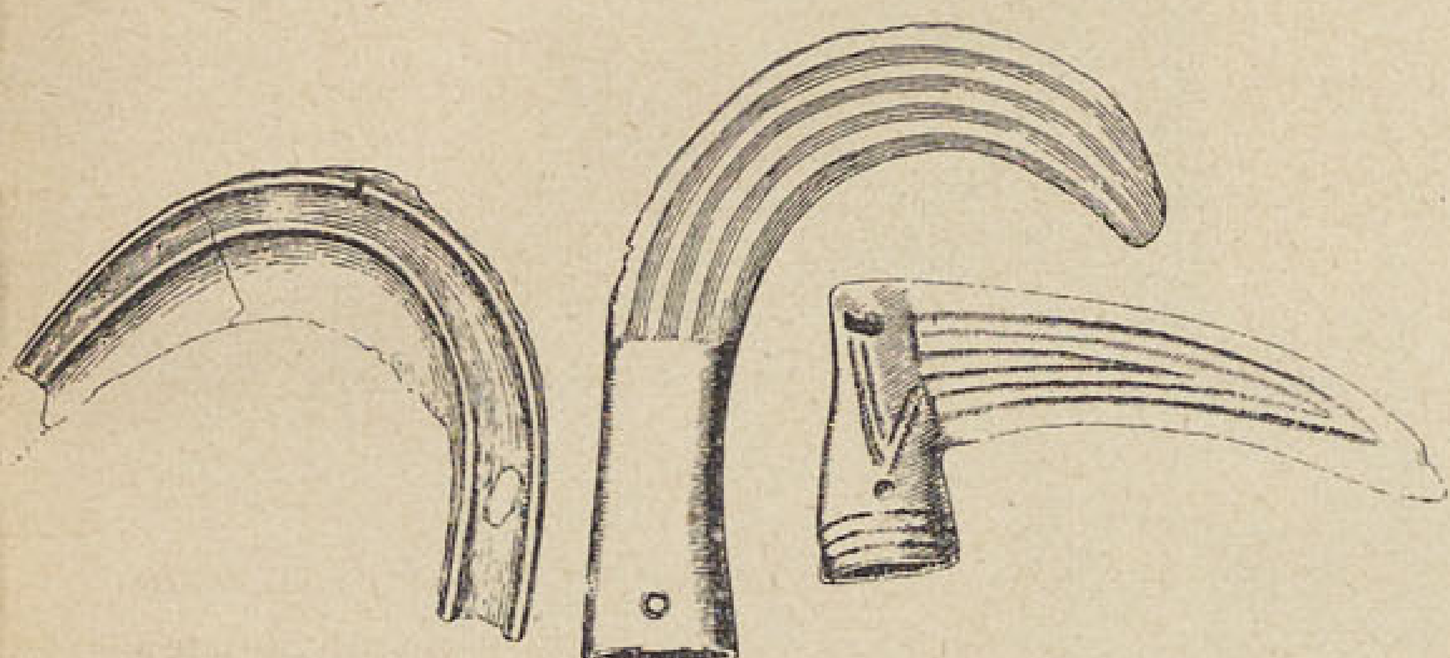
afb. 2. Vuursteen sikkel met steel (naar Schulz: Indogermanen und Germanen)

afb. 3. Vuursteen sikkel (naar Schulz: Indogermanen und Germanen)

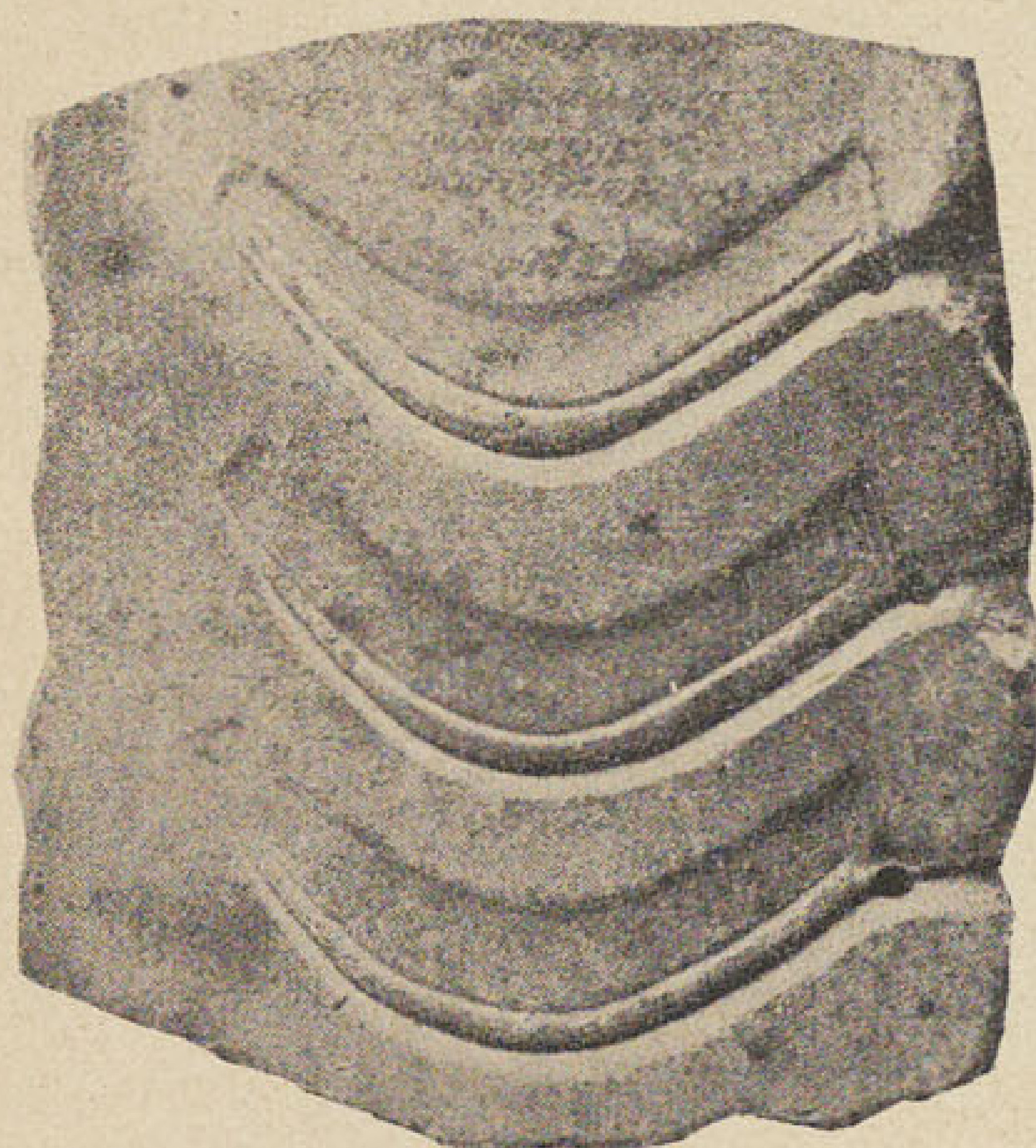

afb. 4. Bronzen sikkel (naar Schuchhardt: Vorgeschichte von Deutschland)

afb. 5. Bronzen sikkels (Guidebook British Museum, Bronze Age)

delnederduitsch wordt voor grasmaaien een segede of sigde gebruikt en voor het graan een segese of seise. Wanneer wij nu deze dingen wetend weer een maaier gadeslaan, dan zien wij dat met andere oogen, want dan genieten wij niet alleen van de mooie beweging, de zomersche kleuren en geuren, en het rhythme van het snijdend staal, maar dan beseffen wij tevens, hoe heden en verleden verbonden zijn ook door kleine dingen, waar wij gedachteloos aan voorbij gingen, doch die nu tot ons spreken en ons verrijken.

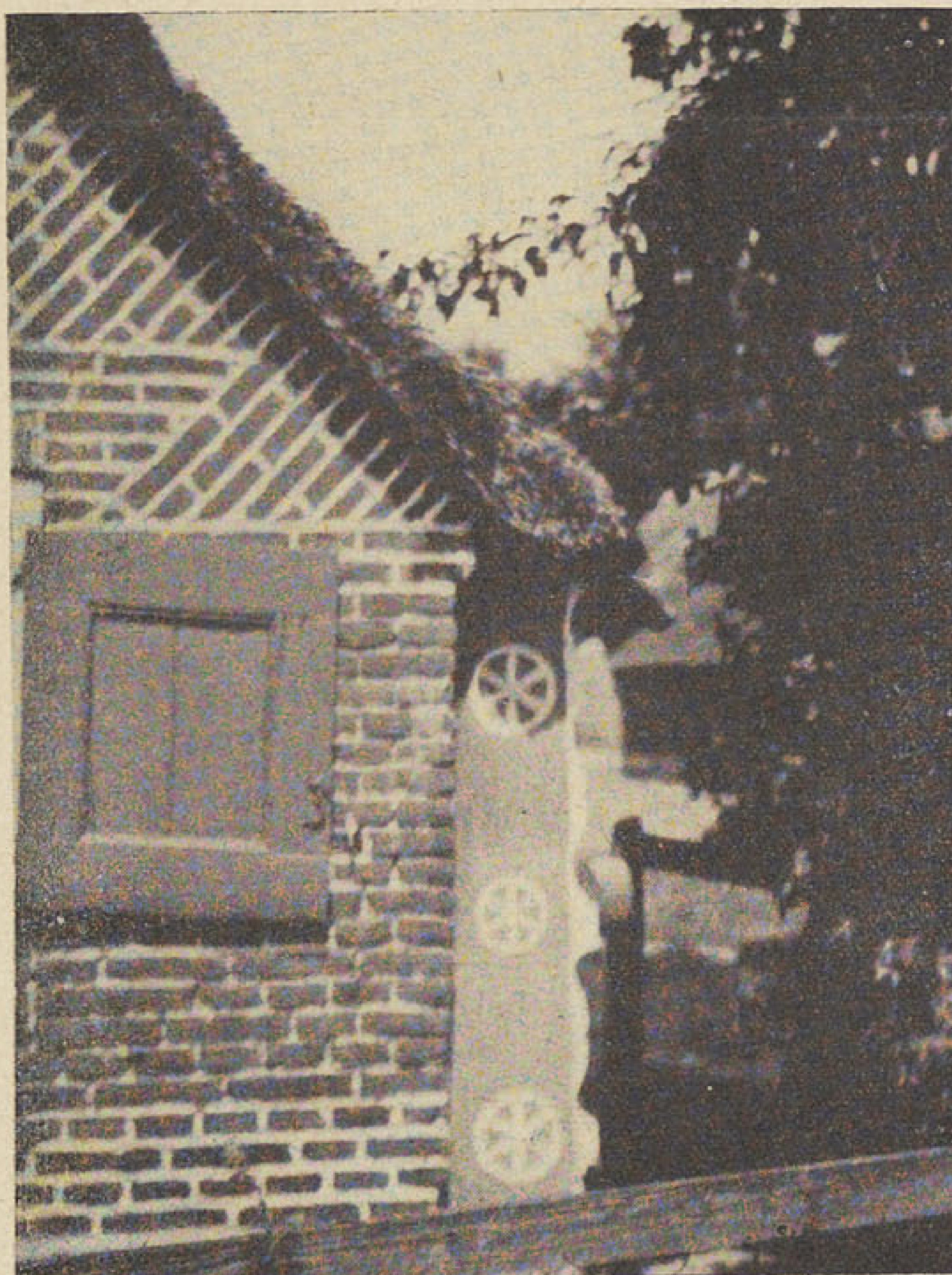

afb. 6. Gietvormen voor sikkels (naar Kutzleb: Steinbeil und Hünengrab)

afb. 1. Maaier op de Färöer eilanden (afb. ontleend aan „Atlantis")

Het Overijselsche dorp Staphorst vertoont in velerlei opzicht nog het beeld van een oude Germaansche dorpsgemeenschap. De boerderijen hebben er een zeer eigen karakter. Op de rekken, waarop de melkemmers staan, vindt men dan ook nog tal van oude Germaansche zinnebeelden. Hier ziet men er een met drie zonneraderen.

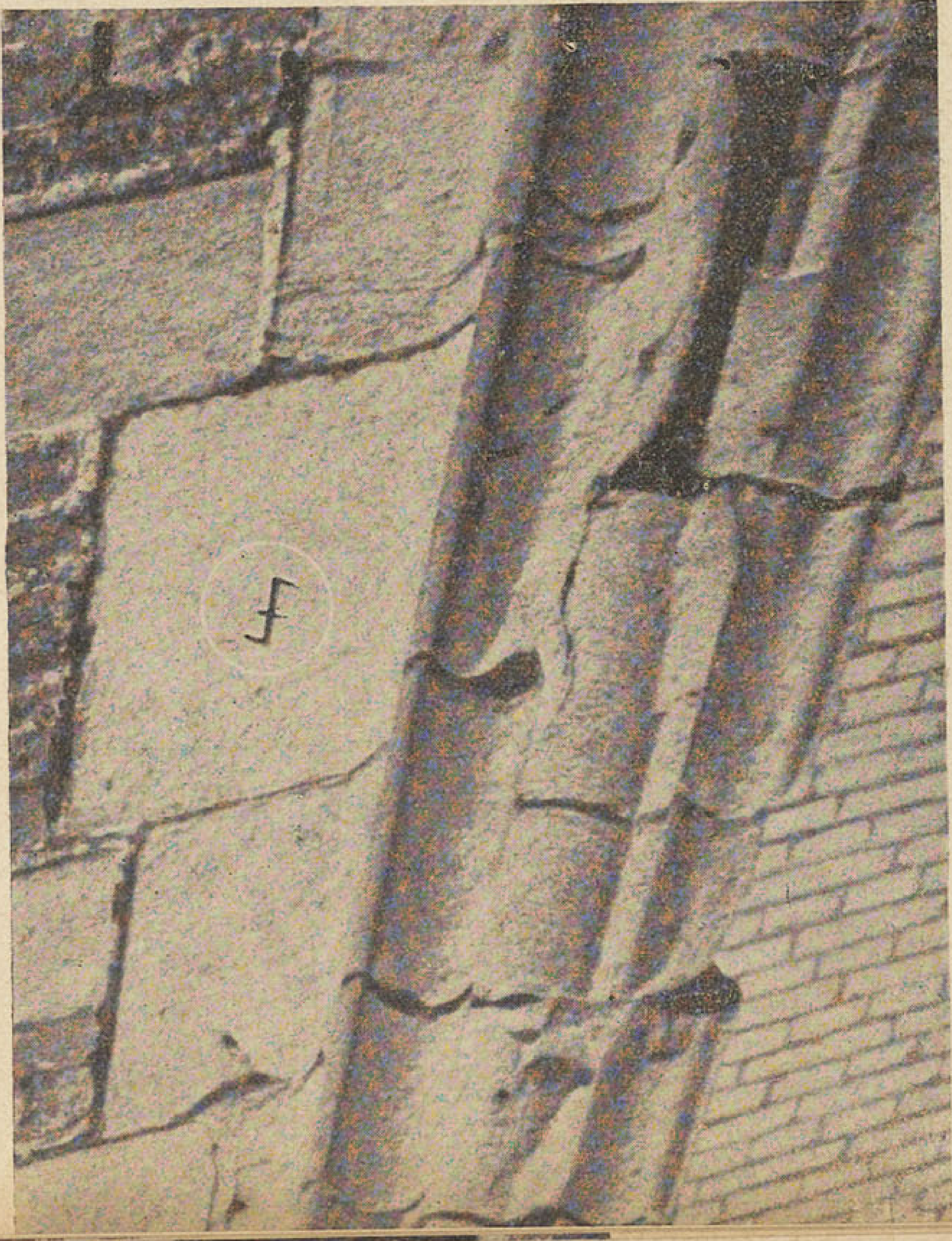

De Wolfsangel in Friesland

Eenige jaren geleden heeft schrijver dezes honderden huis- of liever handmerken verzameld uit archivalia. van oude gebouwen, grafsteenen enz. in Friesland.
Zooals te verwachten was vond ik, toen ik mijn verzameling naar aanleiding van den Wolfsangelwedstrijd eens doorzag, meer dan eenmaal den Wolfsangel gebezigd als handmerk of meesterteeken. Niet altijd komt het teeken zuiver voor, soms treft men het spiegelbeeldig aan, terwijl een andere maal het verloop der lijnen — hoewel een variatie van het oorspronkelijke teeken — eenigszins afwijkt. Ik meen mijn resultaten echter den lezers van dit maandschrift niet te mogen onthouden en laat hier een en ander volgen.
Het oudste exemplaar vond ik als steenhouwersmerk op eenige blokken natuursteen aan den Leeuwarder toren de Oldehove, die gebouwd werd in de jaren 1529—1535.
In denzelfden vorm ontdekte ik het teeken als bakkersmerk in de Gildeboeken der Leeuwarder bakkers, die op het gemeentelijk archief aldaar berusten. Het dateerde uit 1587.
Spiegelbeeldig en, waarschijnlijk om technische redenen, ietwat gestyleerd, pronkt het als Z of Ƶ in 1677 achter den naam van bakker Dirck Cornelis.
In bijna zuivere gedaante staat de Wolfsangel als handmerk van een abt op een acte van het klooster Gerkesklooster (waarschijnlijk uit 1540 dateerend), die berust op 's Rijks Archief in de provincie Friesland te Leeuwarden.
De laatste zinsnede van dit geschrift luidt :

„dit bekenne ik her Johannes van Campen abbt tho Garkeskloester als boven is gescreven" enz.

En het teeken is : ʄ
Geheel zuiver trof ik het teeken tenslotte aan in de z.g. Weesboeken van Baarderadeel.
Bij een boedelkwestie komt in 1659 als onderteekenaar voor een zekere Sijmen Rypkes, een „Fries om utens", die dan in Amsterdam woont. Zijn „selfs gesette hantmerck" vertoont den Wolfsangel : ʄ
In 1634 en 1651 vindt men het als teeken van Jan Pyters en Sytses Ruurds, terwijl de Wolfsangel in 1669 en 1686 resp. voorkomt als eigendomsteeken van Aettie Ates en Upcke Pieties. Helaas wordt bij geen van vier de woonplaats vermeld.
Ongetwijfeld komt de Wolfsangel nog op talrijke oude Friesche acten als handmerk voor, wellicht ook in wapens van eigenerfden of adelijke personen, die mij tot nu toe niet bekend zijn geworden.

Een vraag

Naar aanleiding van het artikel over den Levensboom in een der eerste nummers van De Wolfsangel, deelde een lezer mede ,dat hij vroeger vaak bij tjalkschippers als teeken van rouw een zwart vlaggetje had gezien, waarop in een witten cirkel een boom stond. Zoo'n vlaggetje werd dan bij een sterfgeval op de tjalk gevoerd. Is dit gebruik wellicht ook aan andere lezers van De Wolfsangel bekend?